

STAVOVI O SUKOBIMA I RAZINE POREMEĆAJA U PONAŠANJU MLADIH

Nataša Mirolović Vlah

Dom za odgoj djece i mladeži Rijeka

SAŽETAK

Na uzorku od 871 ispitanika oba spola, od 14-21 godine, primorske regije, je provedeno empirijsko istraživanje sa svrhom doprinosa prevenciji razvoja poremećaja u ponašanju. Razine rizičnosti poremećaja u ponašanju su procjenjivane prema teorijskom konceptu Charlotte Buehler, dok su varijable stavova o sukobima proizašle iz distinkcije konstruktivnih i nekonstruktivnih obilježja, ponašanja i načina rješavanja sukoba.

Parcijalnom i latentnom analizom je utvrđeno da mladi bez poremećaja u ponašanju iskazuju pozitivne stavove prema suradničkom načinu rješavanja sukoba. Istovremeno, mladi na svim razinama poremećaja u ponašanju iskazuju suprotne stavove, pri čemu najnegativnije stavove iskazuju mladi s teškim poremećajima u ponašanju.

Rezultati upućuju na dodatna istraživanja, kao i na potrebu sustavnog učenja socijalnih vještina suradničkog rješavanja sukoba. Intencija bi trebala biti na smanjivanju impulzivnosti, razvijanju empatičnosti za tuđe potrebe i želje te osnaživanju za što zrelije i odgovornije izražavanje vlastitih osjećaja i misli koji prate sukob kao i na pozitivnom vrednovanju ravnopravnog dijaloga u procesu sukoba.

Ključne riječi: sukob, poremećaji u ponašanju, suradnja, nasilje, odgoj, prevencija

1. UVOD

Poremećaji u ponašanju se mogu definirati kao jedno ili više ponašanja "koje se znatnije razlikuje od uobičajenog ponašanja većine mladih određene sredine, ponašanje koje je štetno i/ili opasno kako za osobu koja se tako ponaša, tako i za njenu širu okolinu, te ponašanje koje zbog toga iziskuje dodatnu stručnu i/ili širu društvenu pomoć radi uspješne socijalne integracije takve osobe" (prema Uzelac, 1995:36). Poremećaji u ponašanju se mogu shvatiti u užem smislu, pa su to ona ponašanja koja imaju obilježja kršenja zakonskih propisa, dok bi značenje šire konotacije obuhvaćalo prisutnost, nazovimo ih rizičnih, ponašanja koja su manjeg intenziteta i manje društveno uočljiva, ali postoji pretpostavka da bi se, uz određene okolnosti, mogla razviti u neki od težih oblika asocijalnog ili antisocijalnog ponašanja.

Brojni su kriteriji za procjenu postojanja, trajanja, intenziteta poremećaja u ponašanju te nužno-

sti i oblika intervencije i razlikuju se kod pojedinih klasifikacija. Klasifikacija prema Charlotte Buehler (Uzelac, 1995) je model koji nudi kriterijski okvir za prepoznavanje poremećaja u ponašanju na različitim razinama njihovog razvoja i ide ka diferencijaciji tretmana. Opisuje tri razine za prepoznavanje devijantnog socijalnog ponašanja. Razina na kojoj je poremećaj razvijen se prepoznaje i razlikuje prema mogućnosti djelovanja pojedinog stručnjaka. Pri tome se misli na učitelja, stručnog suradnika u školi, na vanjskog stručnog suradnika ili na interdisciplinarni tim vanjskih stručnjaka koji pružaju stručnu pomoć djetetu u potrebi.

Sukob ili konflikt se može definirati kao situacija suprotnih zbivanja, tendencija, ponašanja i osjećaja s najmanje dvije suprotstavljene strane pri čemu svaka strana procjenjuje drugu stranu kao prijetnju ili prepreku za ostvarenje svog cilja. Temelji se na neusuglašenosti shvaćanja, ocjena, stavova, želja i vrijednosti, odnosno ciljeva suprotstavljenih strana od kojih se kao ostvarljiv cilj opaža samo je-

dan, ali ne i više njih te se za njegovo ostvarenje aktivira energija što rezultira inkompatibilnom akcijom u grupi (Stagner 1967, prema Mitchell 1996; Stern 1970, prema Bojanović 1988; Deutsch 1973, prema Rot 1983). Zadnjih desetak godina se kod nas, vezano uz nenasilne i konstruktivne modele rješavanja sukoba, mnogi autori bave pojmom suradnje u sukobu (Ajduković i Pečnik, 1994; Brajša, 1996; Bognar i sur., 1997; Uzelac 2000; Janković, 2002; Rijavec i Miljković, 2002). Suradnju povezuju s uspješnim rješavanjem sukoba jer sudionici imaju priliku razviti osobne potencijale i unaprijediti sveukupne odnose. Sastoji se od čitavog niza suptilnih socijalnih vještina čije učenje iziskuje mnogo emocionalne i psihičke energije. Za razliku od suradnje u sukobu koja ima za posljedicu i razrješenje određenog sukoba i poboljšanje modela odnosa u budućnosti tako da se razlike i sukobi tretiraju na način koji njeguje uzajamni razvoj, ljudi se mogu ponašati i na drugačije, dugoročno neefikasne, načine. Weeks (2000) ih opisuje kao: 1) *Pristup pobjeđivanja* u kojem sukob postaje borba za pobjedu i dominaciju, a ne suradnju. Kod "gubitnika" se stvara želja za osvetom. 2) *Pristup čekanja* kada se izbjegavanjem odlaže sukob i on postaje još gori, a frustriranost sve veća. Strane u sukobu gube mogućnost korištenja razlika kako bi pojasnili svoje odnose i razlike. 3) *Pristup brzih rješenja ili "krpanje"* koji stvara iluziju da su osnovni problemi odstranjeni dopuštajući da važna pitanja ostanu nerazmatrana i nerazjašnjena. Oslabljuju obje strane jer se ne razvija proces komunikacije. 4) *Pristup kompromisa* koji također nije trajno rješenje. Usmjerava se na zahtjeve obje strane u kojima se druga strana promatra samo glede onoga što zahtjeva, a zanemaruju se potrebe, stavovi, vrijednosti, ciljevi i mišljenja. Ove su modele kod nas opisali i istraživali Uzelac i Žakman (2000), Uzelac i Budanovac (2003) i Uzelac (2003) u analizama prema delinkventnom statusu, samoprocjeni i školskom uspjehu mladih u Hrvatskoj. Slične se podjele obrazaca za rješavanje sukoba susreću kod Wilmot i Hocker (1998) i Rijavec i Miljković (2002), ali izostaje opredjeljivanje ovih autora o efikasnosti, odnosno neefikasnosti pojedinog modela. Oni smatraju da svaki od modela ima svoju ulogu i opravdanost u pojedinoj situaciji, odnosno da u određenoj situaciji neki model može biti efikasan dok u drugoj ne ili da neka konfliktna situacija zahtjeva korištenje dva ili više modela.

Mladi s poremećajima u ponašanju i mladi bez poremećaja u ponašanju koriste u svom svakodnevnom životu, pri različitim socijalnim interakcijama s vršnjacima, roditeljima, nastavnicima i dr., različite načine, obrasce za rješavanje sukoba. Korištenje tih obrazaca je usko povezano sa pozna-

vanjem socijalnih vještina, a socijalne je vještine moguće učiti samo u grupi gdje su odnosi najvažniji dio cjelokupnog procesa (Kobolt, 1997, prema Ferić i Kranželić, 1999). Pri tome se smatra da su oni mladi koji nemaju poremećaje u ponašanju, imali priliku naučiti u svom dosadašnjem razvoju, prvenstveno obiteljskim odgojem i nekim drugim socijalizacijskim utjecajima, takve socijalne vještine kojima uspješnije, konstruktivnije i efikasnije upravljaju svojim konfliktnim situacijama u životu (Wilmot i Hocker, 1998; Lebedina-Manzoni i sur., 2001). Dakle, oni su još od razdoblja predškolske i ranoškolske dobi imali priliku od svojih roditelja i drugih odgajatelja, u procesu stalne recipročne socijalizacije naučiti korisne socijalne vještine od kojih su samo neke slušanje sugovornika s razumijevanjem njegovih želja i potreba, uvažavanje tuđeg mišljenja ili odgovorno iskazivanje vlastitih osjećaja. Pretpostavka za takav razvoj je zdrava i poticajna sredina u kojoj dijete odrasta. Samopoštovanje, sposobnost samokontrole impulzivnosti, kanaliziranje agresivnosti, empatičnost za tuđe osjećaje su tek neke od osnovnih obilježja ličnosti nužne za usvajanje i korištenje već spomenutih socijalnih vještina za efikasno i konstruktivno rješavanje konfliktnih situacija o kojima je ovdje riječ.

Iz mnogih je istraživanja poznato da djeca s poremećajima u ponašanju dolaze iz, ponajprije, kvalitativno oštećenih obitelji poremećenih međuljudskih odnosa, opterećenih raznim oblicima socijalne patologije gdje su izloženi, kako zbog učenja modeliranjem, tako i radi direktnog zlostavljanja i zanemarivanja, pa i utjecaja neadekvatnih odgojnih postupaka, brojnim agensima koji im onemogućavaju razvoj kakav imaju djeca iz uravnoteženih i zdravih obiteljskih odnosa (E. i S. Glueck 1950; Dobrenić i sur. 1975, prema Singer i Mikšaj-Todorović, 1993; Snyder i Patterson, 1987, prema Regoli i Hewitt, 1991; Kovčo, 2000; Ajduković, 2001). Otuda proizlazi, naravno u kombinaciji s drugim nepovoljnim utjecajima, kao što može biti susjedstvo i škola, niz psihosocijalnih obilježja kao što su niska tolerancija na frustraciju i visoka impulzivnost, stalni osjećaj ugroženosti, iskrivljena percepcija socijalne stvarnosti, nedostatak samopouzdanja, nepovjerenje spram okoline, emocionalna nezrelost u odnosu na kronološku dob i dr. Radi takvih obilježja, koja su i inače dio etiologije za razvoj poremećaja u ponašanju, proizlazi i, recimo uvjetno, neznanje o pravilnim, konstruktivnim i efikasnim načinima za rješavanje sukoba.

Sa svrhom doprinosa osmišljavanju preventivnih programa nastanaka i razvoja poremećaja u ponašanju kod mladih, cilj ovog istraživanja je utvrđivanje relacija između procijenjenih razina ponašanja, odnosno poremećaja u ponašanju i sta-

vova mladih o različitim obilježjima socijalnih sukoba ili ponašanja u sukobu, odnosno stavova mladih o različitim modelima ponašanja u sukobu prema Weeksu.

2. HIPOTEZE

Prva hipoteza glasi: mladi čije je socijalno ponašanje procijenjeno na različitim razinama poremećaja u ponašanju razmjerno češće imaju stavove koji zagovaraju potrebu korištenja sljedećih modela u rješavanju sukoba: čekanje, pristup brzih rješenja i pobjeđivanje kao i stavove prema nekim obilježjima socijalnih sukoba ili ponašanja u sukobu koji tendiraju neefikasnom (nekonstruktivnom) rješavanju sukoba nego što ih imaju mladi kod kojih se ne procjenjuju poremećaji u ponašanju.

Druga hipoteza glasi: mladi kod kojih se ne procjenjuju poremećaji u ponašanju, razmjerno češće zagovaraju korištenje modela kompromisa i suradništva te iskazuju stavove prema nekim obilježjima socijalnih sukoba ili ponašanja u sukobu koji tendiraju efikasnom (konstruktivnom) rješavanju sukoba od onih mladih čije je socijalno ponašanje procijenjeno na različitim razinama poremećaja u ponašanju, napose ukoliko se to ponašanje prepoznaje na nekoj od viših razina poremećaja u ponašanju.

3. METODE RADA

3.1. Uzorak

Istraživanjem je obuhvaćen 871 ispitanik u dobi od 14 do 21 godine života, oba spola. U većem subuzorku (90% ispitanika), grupnom stratificiranom uzorku, je izabran po jedan razred iz generacije u svakoj od slučajno izabranih deset srednjih stručnih škola gradova Rijeke i Opatije. U manjem su subuzorku (10% ispitanika), prigodnom uzorku, u domovima socijalne skrbi, s područja iste regije, bili ispitivani oni mladi koji su u to vrijeme bili smješteni ondje rješanjem Centra za socijalnu skrb radi poremećaja u ponašanju ili obiteljsko-pravne zaštite, kao i rješanjem Općinskog suda radi počinjenja kaznenih djela.

3.2. Mjerni instrumenti

Varijabla razina poremećaja u ponašanju, uvjetno nazvana kriterijska varijabla, je ispitivana upitnikom konstruiranim za ovo istraživanje, prema klasifikacijskom konceptu Ch. Buehler. Procjenjivane su kategorije:

1. "normalno", uobičajeno ponašanje, ponašanje bez obilježja poremećaja Ovo se ponašanje ni

po čemu nepoželjnom ne razlikuje od ponašanja većine njegovih vršnjaka i nije mu potrebno poklanjati nikakvu naročitu pozornost.

2. rizično ponašanje Na ovoj se razini primjećuju povremena odstupanja od normalnog, uobičajenog ponašanja u većem ili manjem intenzitetu. Probleme ovog ponašanja rješava sam razrednik/odgojitelj. U slučaju izostanka pravovremenog rješavanja problema, vjerojatno je da će se ovo ponašanje razviti u slijedeću razinu.

3. poremećaji u ponašanju Ovdje se opisuje ponašanje koje se bitno razlikuje od ponašanja većine učenika/odgajnika i štetno je, bilo po njega, bilo po njegovu okolinu. Nužna je dodatna stručna pomoć izvan mogućnosti djelovanja nastavnika/odgojitelja, i to od strane stručnjaka koji se bavi problemima poremećaja u ponašanju.

4. teški poremećaji u ponašanju Na ovoj se razini radi o poremećajima u ponašanju jačeg intenziteta i učestalosti pojavnih oblika nego u prethodno navedenoj kategoriji, što ubraja i činjenje kaznenih djela. Rješavanje ovog problema zahtijeva suradnju cijelog tima stručnjaka za poremećaje u ponašanju, različitih specijalnosti i u različitim institucijama.

Prvi set varijabli ispituje stavove o modelima rješavanja sukoba (Uzelac i Žakman, 2000; Uzelac, 2003)

1. poželjnost čekanja da vrijeme učini svoje pa da se sukob pomalo zaboravi
2. poželjnost brzog rješavanja sukoba ("krpanja"), tj. gladenja sukoba
3. poželjnost nastojanja potpunog pobjeđivanja suparnika u sukobu
4. poželjnost pogađanja sa suparnikom u sukobu sa ciljem ostvarivanja kompromisa
5. zadovoljstvo ishodom sukoba obiju sukobljenih strana
6. mogućnost obostrane koristi u sukobu

Stavovi su ispitivani tipom Likertove skale na ljestvici od 1 do 5, od "to je uvijek jako dobro" do "to je uvijek jako loše".

Drugi set varijabli ispituje stavove prema nekim obilježjima socijalnih sukoba ili ponašanja u sukobu (Uzelac i Žakman, 2000).

1. popuštanje u korist protivnika znači mirno rješavanje sukoba POPUSTAN
2. poželjnost prekidanja sukoba u početku PREKIDAN
3. izvjesnost da svada donosi nekome nesreću NESRETAN

4. mogućnost da u sukobu pobijede obje strane OBJEPOBI
5. nemogućnost rješavanja sukoba riječima RIJECIMA
6. izvjesnost brzog rješavanja sukoba pod prijetnjom šake PRIJESAK
7. nužnost dodatnog angažmana da bi se sukob riješio mirnim putem VISETRUD
8. izvjesnost da svaki sukob ima samo jedno rješenje JEDNORJE
9. nužnost uvažavanja mišljenja svih strana uključenih u sukob MSVIHSTR
10. beskorisnost pregovaranja s tvrdoglavi protivnikom TVRDOGLA
11. izvjesnost da mladi nisu u stanju sami rješavati svoje sukobe MLADIRJE
12. kukavičluk u mirnom rješavanju sukoba KUKAVSLA
13. poželjnost dopuštanja iskorištavanja u korist izbjegavanja tučnjave ili svade ISKORIST
14. štetnost sukoba STETNOST
15. zasluživanje batina zbog provociranja ZASLBATI
16. nužnost ne-obaziranja na provokatora NEOBAZIR
17. nužnost obostrane suradnje za rješavanje sukoba OBJESURA
18. nedopustivost popuštanja u sukobu NEPOPUST
19. nevoljkost za uplitanje treće osobe u sukob DRUGUMJE
20. nepoželjnost izražavanja želja, misli i osjećaja NERECIMO
21. odobravanje udarca radi prisile UDARITIZ

Radi se o binarnim varijablama slaganja i neslaganja s ponudnim tvrdnjama koje su normirane prema pozitivnim vrijednostima. Alpha-Cronbach izmjeren na ovome uzorku je 0,57.

3.3. Prikupljanje podataka

Dok su učenici/korisnici domova dobrovoljno i anonimno, u grupama, ispunjavali upitnike o stavovima u sukobu, razrednik/odgajatelj je sačinio listu s podudarajućim imenima i brojevima-šiframa prema kojima je, potom, neovisno procjenjivao razinu poremećaja u ponašanju pojedinog ispitanika na drugom upitniku. Oba su upitnika imala identičnu šifru, identifikacijski broj na temelju kojega su se kasnije uparivali odgovori. Ispitivanje je provedeno šk. 2000/2001. god. Osnovna je pretpostavka bila da procjenjivač dovoljno dobro pozna osobu koju procjenjuje da bi mogao dati što istinitiju pro-

cjenu. To su razrednici u školama, odnosno matični odgajatelji u domovima. Raznolikost struka i duljine radnog staža među njima može doprinijeti većoj varijabilnosti pri procjenjivanju razina ponašanja u odnosu na poremećaje na ponašanju.

3.4. Obrada podataka

Na manifestnoj razini su izračunati hi-kvadrat testovi i izradene kontingencijske tablice za svaku od varijabli iz dva seta. Relacije tih varijabli su interpretirane u odnosu na varijablu procijenjene razine ponašanja, odnosno poremećaja u ponašanju. Također su načinjene diskriminativne analize latentnog prostora prvog i drugog seta varijabli u odnosu na varijablu razina poremećaja u ponašanju. Sve analize su promatrane na razini značajnosti 0,05. Podaci su obrađeni SPSS programom.

4. REZULTATI

Mladih iz cjelokupnog uzorka, procijenjenih u okviru kategorije "normalno ponašanje" je 71,6% (642), onih za koje su procjenjivači smatrali da iskazuju "rizično ponašanje" je 19,6% (171), dok je mladih s "poremećajima u ponašanju" 6,5% (57), a s "teškim poremećajima u ponašanju" ih je 2,2% (19).

4.1. Hi kvadrat testovi

Pogledajmo najprije interpretaciju rezultata hi kvadrat testova koji pokazuju da postoje statistički značajne relacije među razinama poremećaja u ponašanju. Te relacije, naravno, ne daju uvid u uzročno-posljedične veze tih odnosa, ali su indikativne za dublju analizu prostora dvaju setova varijabli. Mladi svih razina poremećaja u ponašanju odbacuju dobrobit suradnje i kompromisa (prvi set varijabli) u sukobu, što se osobito potvrđuje za rizičnu skupinu, dakle one koji su van ozbiljnijeg tretmana i čiji su poremećaji u ponašanju još u začetku. Zanimljivo je da mladi na višim razinama poremećaja u ponašanju istovremeno iskazuju i prihvaćanje ovih konstruktivnih načina rješavanja sukoba, osobito suradnju. Uzelac i Žakman (2000) slično dobivene rezultate komentiraju upućivanjem na zaključak da i dio mladih koje krivično zakonodavstvo etiketira kao delinkvente, u odnosu na spremnost za suradnju u socijalnom konfliktu, ne zaostaje bitno za svojim vršnjacima. Moguće je da se ovdje ipak radi o načelnom prihvaćanju suradnje koje je, možda, prisutno unutar zatvorenih vršnjačkih odnosa, što može biti i dobra osnova za prepoznavanje novih tretmanskih mogućnosti unutar grupe (Johnson, 2001), a može se i postaviti pitanje utjecaja institucionalnog tretmana mladih s poremećajima i teškim pore-

mećajima u ponašanju na njihov vrijednosni okvir koji je, kao specifični motivacijski pokretač, povezan sa sukobima, odnosno stavovima o sukobima.

Rezultati drugog seta varijabli su slijedeći. Mladi svih razina poremećaja u ponašanju su izrazili pozitivna uvjerenja o popuštanju na vlastitu štetu u korist mirnog rješavanja sukoba, dok su oni bez poremećaja iskazali negativne stavove prema takvom ponašanju. To se može objasniti niskim samopoštovanjem kod mladih koji iskazuju neke od poremećaja u ponašanju (Tasić, 1994; Žižak i sur., 2001). O prekidanju sukoba u samom početku pozitivno se relativno najviše izjašnjavaju oni koji ne manifestiraju poremećaje u ponašanju, kao i oni koji iskazuju teške poremećaje u ponašanju. Teško je interpretirati ovaj rezultat jer nije jasno definirano radi li se o prekidu uslijed izbjegavanja sukoba ili pravovremenom rješavanju sukoba. Relativno je više ispitanika bez poremećaja u ponašanju koji se ne slažu s time da se sukob ne da riješiti riječima i imaju relativno više pozitivnih uvjerenja o uvažavanju mišljenja protivnika u sukobu, i relativno više iskazuju pozitivna uvjerenja o dobrobiti iskazivanja želja, misli i osjećaja u sukobu dok je relativno više ispitanika koji su procijenjeni na bilo kojoj od tri razine poremećaja u ponašanju koji imaju o uvažavanju mišljenja protivnika u sukobu više negativnih odgovora i slažu se s time da se sukob ne da riješiti riječima te iskazuju više negativnih odgovora o dobrobiti iskazivanja želja, misli i osjećaja u sukobu. Znajući za nižu razinu psihosocijalne zrelosti kod mladih rizičnih za nastanak i razvoj poremećaja u ponašanju (Bouillet, 1998) koja se, između ostalog, odražava i kroz komunikaciju u sukobu, ovi rezultati upućuju na potrebu učenja konstruktivnog dijaloga u sukobu (Wilmot i Hocker, 1998; Janković, 2002). Mladi kod kojih nisu procijenjeni poremećaji u ponašanju, kao i oni mladi kod kojih jesu procijenjeni poremećaji u ponašanju, imaju relativno jednak većinski udio u iskazivanju pozitivnih stavova o neobaziranju na provokatora, odnosno njegovom ignoriranju. Mladi kod kojih je procijenjena rizična razina, kao i mladi s teškim poremećajima u ponašanju, imaju relativno više negativnih odgovora na to pitanje. Koliko se god benevolentno promatra na izbjegavanje konflikata može se postaviti pitanje koliko je mladih s tendencijama razvoja pasivnih oblika poremećaja u ponašanju ostalo neprepoznato od strane njihovih razrednika? To se može dovesti u relaciju s istraživanji-

ma prema kojima je ustanovljeno da se osjećaji krivnje, straha te pogrešne predodžbe i percipirana prijetnja neovisnosti i samopoštovanju dovode u pozitivnu vezu s odsutnošću proaktivnosti u sukobu (Ferguson, 1991; Schoenberg, 2002). Mladi bez poremećaja u ponašanju imaju relativno više pozitivnih odgovora o nužnosti suradnje za mirno rješavanje sukoba, dok mladi koji su procijenjeni na sve tri razine poremećaja u ponašanju imaju relativno više negativnih odgovora na to pitanje kao i više pozitivnih uvjerenja prema izjavi da mirnim putem sukobe rješavaju kukavice i slabići, kao i kod Uzelac i Žakman (2000). Ovo se može usporediti sa sličnim rezultatima istraživanja prema kojima populacija mladih s poremećajima u ponašanju nema usvojene socijalne vještine za rješavanje sukoba mirnim putem, a pogotovo malo znaju o suradnji kao načinu rješavanja sukoba. Njihovi načini za rješavanje sukoba se najviše baziraju, kako na povlačenju i odustajanju, tako i na verbalnom ili fizičkom pritisku na protivnika te isključuju miroljubivo rješavanje sukoba i uključuju upotrebu nasilja (Lebedina-Manzoni, 2000; Žižak i sur., 2001). I konačno, mladi kod kojih nema poremećaja u ponašanju relativno se više negativno izjašnjavaju o odobravanju udarca u sukobu radi prisile suparnika, dok se mladi na sve tri razine poremećaja u ponašanju relativno češće izražavaju pozitivno o odobravanju udarca u sukobu. Ovaj se rezultat objašnjava poznatom sklonošću mladih s poremećajima u ponašanju korištenju agresivnih, odnosno nasilnih metoda ponašanja u interpersonalnoj komunikaciji (Prot i Momirović, 1984, prema Singer i Mikšaj-Todorović, 1993; Cajner Mraović i Došen, 2002).

4.2. Prva diskriminativna analiza

Prvom diskriminativnom analizom je ispitivan latentni prostor prvog seta varijabli i utvrđeno je da se statistički značajnom nije pokazala niti jedna diskriminativna funkcija.

4.3. Druga diskriminativna analiza

Drugom diskriminativnom analizom je ispitivan latentni prostor drugog seta varijabli.

Tablica 1. Temeljne vrijednosti i statistička značajnost druge diskriminativne analize

Funkcija	Temeljna vrijednost	% varijance	kumulativna varijanca	% kanoničke korelacije	Wilksova lambda	značajnost
DF1	0,073	56,0	56,0	0,260	0,881	0,000
DF2	0,038	29,2	85,2	0,191	0,945	0,174
DF3	0,019	14,8	100,0	0,138	0,981	0,632

Povezanost između procijenjenih razina ponašanja, odnosno poremećaja u ponašanju u latentnom prostoru drugog seta varijabli je slaba, ali je statistički značajna.

	Funkcija 1
POPUSTAN	,321
PREKIDAN	-,388
NESRETAN	-,121
OBJEPOBI	-,025
RIJECIMA	,092
PRIJESAK	,113
VISETRUD	,104
JEDNORJE	,001
MSVIHSTR	,235
TVRDOGLA	-,051
MLADIRJE	-,048
KUKAVSLA	-,063
ISKORIST	-,160
STETNOST	,111
ZASLBATI	,061
NEOBAZIR	,133
OBJESURA	,239
NEPOPUST	-,053
DRUGUMJE	-,250
NERECIMO	,409
UDARITIZ	,182

Iz tablica se može vidjeti da u statistički značajnoj, prvoj funkciji sudjeluju slijedeće varijable: nepoželjnost izražavanja želja misli i osjećaja, nužnost obostrane suradnje za rješavanje sukoba, poželjnost prekidanja sukoba u početku, nužnost uvažavanja mišljenja svih strana uključenih u sukob, odobravanje udarca radi prisile. Riječ je o obilježjima po kojima se promatrane skupine najviše razlikuju unutar promatranog seta varijabli. Ova je funkcija nazvana **SURADNIČKO RJEŠAVANJE SUKOB**A.

Analizom položaja centroida promatranih skupina saznajemo da su oni mladi koji, prema procjenama njihovih razrednika i odgajatelja, nemaju poremećaje u ponašanju u pozitivnom odnosu sa stati-

stički značajnom funkcijom suradničkog rješavanja sukoba, dok su mladi koji su procijenjeni na nekoj od razina poremećaja u ponašanju, generalno uzevši, u negativnom odnosu s tom funkcijom.

Zaključno, rezultat dobiven drugom diskriminativnom analizom upućuje da postoji razlikovanje između skupine koja nije procijenjena kao nositelj poremećaja u ponašanju i triju skupina koja jesu nosioci tih obilježja. Premda su te razlike vrlo male, one su statistički značajne, pa možemo uvidjeti da mladi koji nemaju poremećaje u ponašanju iskazuju pozitivnije stavove o suradničkom rješavanju sukoba, nego mladi kod kojih su procijenjeni poremećaji u ponašanju na sve tri razine, pri čemu mladi s teškim poremećajima u ponašanju imaju najnegativnije stavove o tome.

5. DISKUSIJA I ZAKLJUČAK

Nije potvrđeno da se mladi bez poremećaja u ponašanju i mladi s poremećajima u ponašanju na različitim razinama bitno razlikuju prema stavovima o modelima rješavanja sukoba koji bi se mogli smatrati neefikasima ili nekonstruktivnima. Prva hipoteza nije prihvaćena. Weeksovi obrasci čekanje, pobjeđivanje i pristup brzih rješenja se, ipak, ne moraju nužno shvatiti u negativnoj konotaciji jer mogu imati situacijsku opravdanost i svrhitost kod rješavanja sukoba, kako smatraju neki autori. I većina stavova o obilježjima i nekim ponašanjima u sukobu ne opovrgava pretpostavljenu vrijednosnu distinkciju prema sukobima kod mladih na različitim razinama ponašanja. Može li se govoriti o rizičnosti svih mladih bez tzv. formalnih poremećaja u ponašanju za nekonstruktivne i neefikasne načine rješavanja sukoba, među kojima je i nasilje? Kako se radi o, kod nas, nedovoljno istraženom području, takvi rezultati upućuju na dalja korelacijska i druga istraživanja.

Druga je hipoteza prihvaćena. Pozitivni stavovi mladih bez procijenjenih poremećaja u ponašanju prema nekim poželjnim obilježjima sukoba i ponašanjima u sukobu, uočeni na manifestnoj razini, potvrđuju rezultat o **SURADNIČKOM RJEŠAVANJU SUKOB**A dobiven latentnom analizom. **Mladi koji nemaju poremećaje u ponašanju** iskazuju pozitivne stavove prema tome da je dobro u sukobu reći što mislim, želim i osjećam; da u sukobu trebaju surađivati obje

	Funkcija 1
POPUSTAN	,321
PREKIDAN	-,450
NESRETAN	-,198
OBJEPOBI	,132
RIJECIMA	,318
PRIJESAK	,216
VISETRUD	,328
JEDNORJE	,225
MSVIHSTR	,436
TVRDOGLA	-,033
MLADIRJE	,063
KUKAVSLA	,339
ISKORIST	-,080
STETNOST	,003
ZASLBATI	,294
NEOBAZIR	,291
OBJESURA	,477
NEPOPUST	,217
DRUGUMJE	-,328
NERECIMO	,489
UDARITIZ	,435

Tablica 4. Centroidi grupa

RAZPUP	Funkcija 1
1	,169
2	-,421
3	-,413
4	-,511

strane, a da bi se sukob riješio mirnim putem; da je sukob najbolje prekinuti u samom početku; da treba jednako uvažavati mišljenje svih strana u sukobu; da nije dobro udariti nekoga radi postizanja cilja. Istovremeno, **mladi na svim razinama poremećaja u ponašanju** iskazuju stavove suprotne ovima. Dakle, oni smatraju da nije dobro u sukobu reći što mislim, želim i osjećam; da u sukobu ne trebaju surađivati obje strane, a da bi se sukob riješio mirnim putem; da nije najbolje sukob prekinuti u samom početku; da ne treba jednako uvažavati mišljenje svih strana u sukobu; da je dobro udariti nekoga radi postizanja cilja. Najnegativnije stavove prema suradničkom rješavanju sukoba imaju mladi s teškim poremećajima u ponašanju, što potvrđuje činjenicu o tijeku progrediranja poremećaja u ponašanju, odnosno nužnosti preventivne intervencije na području osobnosti i ponašanja u socijalnim sukobima, kod svih mladih, a pogotovo rizičnih za nastanak i razvoj poremećaja u ponašanju. Naravno, u ovom razmatranju samu rizičnost i mogućnost korektivnog djelovanja sagledavamo u okvirima socijalnog ponašanja u sukobima kod djece i mladih. Prema dobivenim rezultatima, intencija prevenciji ciljanog tretmanskog rada bi trebala biti na smanjivanju impulzivnosti, razvijanju empatičnosti za tuđe potrebe i želje te osnaživanju za što zrelije i odgovornije izražavanje vlastitih osjećaja i misli koji prate sukob kao i na pozitivnom vrednovanju ravnopravnog dijaloga u procesu sukoba. Vještine upravljanja sukobima su socijalne i komunikacijske vještine koje se stječu odgojem i čija se implementacija zagovara već od ranog djetinjstva do adolescentne dobi. Da bi mladi učili suradničko rješavanje sukoba, trebaju imati okruženje koje promovira demokratska načela suživota i odgoj za civilno društvo. Tendencija je da se kroz različite institucije i dokumente promovira odgoj za poštivanje ljudskih prava, suradničko rješavanje sukoba, poštivanje različitosti i općenito odgoj za pozitivan i zdrav razvitak društva.

6. LITERATURA

- Ajduković, M. (2001): Utjecaj zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji na psihosocijalni razvoj djece. *Dijete i društvo*, 3, 1-2, 59-75.
- Ajduković, M., Pečnik, N. (1994): Nenasilno rješavanje sukoba. "Alinea". Zagreb.
- Bognar, L., Uzelac, M., Bagić, A. (1997): Budimo prijatelji-33 pedagoške radionice. Mali korak. Zagreb.
- Bojanović, R. (1988): Psihologija međuljudskih odnosa. Naučna knjiga. Beograd.
- Bouillet D. (1998): Priručnik za diferencirani tretman maloljetnih delinkvenata na temelju konceptualne razine s uputama za upotrebu testa nedovršenih rečenica. Edukacijsko-rehabilitacijska biblioteka. Zagreb.
- Brajša, P. (1996): Umijeće svadanja. C.A.S.H. Pula.
- Cajner Mraović, I., Došen A. (2002): Obiteljske prilike i agresivni poremećaji u ponašanju maloljetnih nasilnih delinkvenata u Zagrebu. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*. 19, 2, 233 - 248.
- Ferguson, T. (1991): Children's Understanding of Guilt and Shame. *Child Development*, 62, 4, 827-840.
- Ferić, M., Kranželić, V. (1999): Evaluacija programa treninga socijalnih vještina. *Kriminologija i socijalna integracija*, 7, 1, 105-110.
- Janković (2002): Sukob ili suradnja. "Alinea". Zagreb.
- Johnson, D.W. (2001): Peer mediation in an Inner-City Elementary school. *Urban Education*, 36, 2, 165-179.
- Kovčo, I. (2000): Sociopatološki oblici ponašanja roditelja kao rizični čimbenici razvoja poremećaja u ponašanju djece i mladeži. U: Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Povjerenstvo Vlade republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju. Zagreb, 221-241.
- Lebedina-Manzoni, M. (2000): Razvojne prednosti-pomoć pri razumijevanju i prevenciji rizičnog ponašanja adolescenata. *Kriminologija i socijalna integracija*, 8, 1-2, 11-20.
- Lebedina-Manzoni, M., Deliće, T., Žižak, A. (2001): Dječja procjena komunikacije u obitelji. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 37, 2, 153-170
- Mitchell, C.R. (1996): Struktura konflikta. U: Socijalni konflikti-karakteristike i način rješavanja. Grupa MOST i Centar za antiratnu akciju. Beograd.
- Regoli R., Hewit J.D. (1991): *Delinquency in society*. McGraw-Hill, Inc. New York.
- Rijavec, M., Miljković, D. (2002): Kako rješavati konflikte? IEP-D2 Vern. Zagreb.
- Rot, N. (1983): Psihologija grupa. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. Beograd.
- Schoenberg, M. (2002): Hospitalized patient's views on in-ward psychological counseling. *Patient Education and Counseling*, 48, 2, 123-130.
- Singer, M., Mikšaj-Todorović (1993): *Delinkvencija mladih*. Nakladni zavod. Zagreb.
- Tasić, D. (1994): Djetetov pojam o sebi i ispoljavanje poremećaja u ponašanju obzirom na odnos s roditeljima; Magistarski rad, Fakultet za defektologiju, Zagreb.
- Uzelac S. (1995): Socijalna edukologija. Sveučilište u Zagrebu. Zagreb.
- Uzelac, S. (2000): Konflikti osoba s posebnim potrebama. Zbornik radova 3. međunarodnog seminara: Društvena i odgojno-obrazovna skrb za osobe s posebnim potrebama danas i sutra. Savez defektologa Hrvatske, 159-167.
- Uzelac, S. (2003): Školski uspjeh i stavovi učenika o obrascima ponašanja u socijalnim sukobima. *Kriminologija i socijalna integracija*. Vol. 11. br. 1. str. 1-11.
- Uzelac, S., Budanovac, A. (2003): Kanoničke relacije između samoprocjene mladih i njihovih stavova prema

obrasima rješavanja socijalnih sukoba. *Kriminologija i socijalna integracija*, 11, 1., 25-32.

Uzelac, S. and Žakman, V. (2000): Young people in conflict, In: *Young people in the risk society*. Ministry of Education, Ljubljana, 177-183.

Weeks, D. (2000): *Osam najvažnijih koraka u rješavanju sukoba*. Sunce. Osijek.

Wilmot, W.W. and Hocker, J.L. (1998): *Interpersonal conflict*. McGraw-Hill. USA

ATTITUDES TOWARD CONFLICTS AND THE LEVELS OF DISORDERS IN BEHAVIORAL DISORDERS OF YOUNG PEOPLE

Summary

In order to contribute to the behavior disorders prevention, the empirical research was conducted on the sample of 871 subject of both sexes, aged 14-21, from croatian subcoastal region. Levels of behavior disorder risks were assessed according to the Buhler theoretical concept. They were related with the attitudes toward conflict solving.

Partial and latent analysis showed that adolescents without behavior disorders have positive attitudes toward cooperation in conflict solving. On the other hand, adolescents with behavior disorders manifest opposite attitudes, especially those with more serious behavior disorders.

The results suggest the need for further research. Also, the need for social skills learning is evident.

Keywords: conflict, behavior disorders, cooperation, violence, upbringing, prevention